

Öppna jämförelser 2021 – Ekonomiskt bistånd

Öppna jämförelser 2021 har genomförts under covid-19. Pandemin har påverkat socialtjänstens verksamheter och det har under året funnits en oro för att redan utsatta grupper har blivit än mer utsatta under pandemin. Arbetet med ekonomiskt bistånd innebär dels att hjälpa människor att komma tillrätta med sina försörjningsproblem och dels att pröva rätten till ekonomiskt stöd under tiden. Oavsett hur kommunen organiserar sitt arbete kring ekonomiskt bistånd bedrivs verksamheten med stöd av socialtjänstlagen, som omfattas av krav på god kvalitet. Här lyfts resultat som visar utvecklingen av arbetet inom ekonomiskt bistånd på riksnivå, utifrån resultat och aktuella frågor inom området. Indikatorerna speglar förutsättningar för kvalitet i bedömning, utredning och utförande av insatser.

Årets resultat visar att:

- Fler än 9 av 10 kommuner uppger att de har en socialjour med socio-nomutbildad personal tillgänglig dygnet runt.
- Den genomsnittliga väntetiden för nybesök har förkortats. Andelen kommuner som uppger att väntetiden är två veckor eller kortare har ökat från 86 procent 2020 till 95 procent 2021. Personliga möten har i flera fall ersatts av telefonsamtal och digitala möten på grund av pandemin.
- Andelen kommuner som använder en strukturerad utredningsmall som inkluderar barns situation i alla utredningar fortsätter att öka och två tredjedelar av kommunerna uppfyller indikatorn 2021.
- I årets enkät uppger mer än var fjärde kommun (26 procent) att resultat från systematisk uppföljning har använts för verksamhetsutveckling, jämfört med knappt var femte kommun (19 procent) föregående år.

Kortare väntetider men förändrade arbetssätt under pandemin

Socialtjänsten har en viktig roll vid kriser, dels genom att se till att de ordinarie verksamheterna fortsatt fungerar med god kvalitet, dels genom att ha beredskap för att det kan uppkomma såväl nya målgrupper som nya behov hos individer som redan har kontakt med socialtjänsten. God tillgänglighet till verksamheten såväl som till insatser är därför viktigt. Flera indikatorer belyser olika aspekter av tillgänglighet inom verksamheten ekonomiskt bistånd (tabell 1).

För personer i akut kris bör det finnas en socialjour tillgänglig dygnet runt. Jourens personal möter och hanterar situationer för alla personer oavsett deras ålder och behov. I årets enkät uppger 93 procent av kommunerna att de har en

socialjour med socionomutbildad personal dygnet runt, en ökning med fyra procentenheter jämfört med föregående år.

Bättre tillgänglighet ses även genom kortare väntetider för nybesök. Andelen kommuner som uppger att den genomsnittliga väntetiden för nybesök är två veckor eller kortare har ökat, från 86 procent 2020 till 95 procent 2021. En del kommuner beskriver dock i sitt enkätsvar att personliga möten i flera fall har ersatts av telefonsamtal och digitala möten på grund av pandemin. För den enskilde är det önskvärt att få sin rätt till bistånd prövad så snabbt som möjligt och tillgänglighet i form av korta väntetider är därför en viktig kvalitetsaspekt.

Under det senaste året har många behövt anpassa arbetssätten på grund av risk för smittspridning. Anpassningar har gjorts på olika sätt och i olika utsträckning, men ett exempel är att fysiska möten med klienter har begränsats och telefonsamtal och videomöten har använts i högre utsträckning än tidigare. Nya mötesformer beskrivs ha medfört förbättringar som ökad tillgänglighet och flexibilitet, men distans kan även utgöra en risk för minskad kvalitet i det sociala arbetet.

Inom ekonomiskt bistånd beskrivs exempelvis vissa svårigheter att upprätthålla hög kvalitet på utredningar och möten när kontakten sker digitalt eller via telefon, särskilt i komplexa ärenden. Att avståndet mellan klient och handläggare ökar kan även leda till sämre tillgång till information för socialtjänsten [1].

För personer som saknar digital kompetens eller tillgång till digitala verktyg ökar också det digitala utanförskapet när myndighetskontakter digitaliseras [2].

Tabell 1. Indikatorer inom ekonomiskt bistånd som belyser tillgänglighet

Andel kommuner, socialförvaltningar i Göteborg och stadsdelar i Stockholm 2019–2021, procent, riket.

Indikator	2019	2020	2021
Socialjour med socionomer alla dagar hela dygnet	87	89	93
Genomsnittlig väntetid till nybesök är max 14 dagar	87	86	95
Erbjuder minst en kommunal arbetsmarknadsinsats till alla personer 18–24 år	35	32	33
Erbjuder minst en kommunal arbetsmarknadsinsats till alla personer över 24 år	30	30	28
Erbjuder enklare hushållsekonomisk rådgivning	74	74	74

Källa: Enkät Öppna Jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2019, 2020, 2021. Socialstyrelsen.

En annan aspekt av tillgänglighet är tillgång till insatser. Målsättningen inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd är att ge personer stöd och insatser för att bli självförsörjande och personer med försörjningsproblem har ofta behov av ytterligare stöd utöver utbetalningar av pengar.

Arbetslösa med försörjningsstöd kan exempelvis behöva insatser som praktik eller studie- och yrkesvägledning som ett komplement till Arbetsförmedlingens insatser. Inga större förändringar ses i indikatorerna om kommunala arbetsmarknadsinsatser i årets öppna jämförelser, däremot skriver flera kommuner i sitt enkätsvar att arbetet har försvärats under pandemin då vissa verksamheter har pausats eller behövt anpassas på grund av risk för smittspridning.

Vid en plötsligt förändrad ekonomisk situation eller för den som lever med långvarigt ekonomiskt bistånd kan det även vara svårt att få vardagsekonomin att gå ihop. Liksom föregående år uppger drygt sju av tio kommuner att enklare

hushållsekonomisk rådgivning erbjuds inom verksamheten för ekonomiskt bistånd. Att erbjuda enklare hushållsekonomisk rådgivning är en viktig åtgärd för att förebygga att skuldproblematik uppstår eller förvärras [3].

Barns situation inom ekonomiskt bistånd

De senaste åren har antalet barn i hushåll med långvarigt behov av ekonomiskt bistånd, det vill säga bistånd i 10 månader eller mer, ökat. Att växa upp i en familj med låg ekonomisk standard kan innebära social utsatthet och ha negativa effekter för barnens framtida möjligheter. I socialtjänstens uppdrag ingår att synliggöra och ta hänsyn till barns situation vilket innebär att även barnen ska uppmärksammas när föräldrar ansöker om ekonomiskt bistånd. Det kan exempelvis handla om att ta reda på barnets boendeförhållanden och om barnet har några särskilda behov. Det handlar även om att uppmärksamma och agera vid misstanke om att barn far illa [4].

En grundlig utredning är en förutsättning för att en person eller familj ska få stöd som är anpassat efter individuella förutsättningar och behov. De senaste åren har andelen kommuner som använder en strukturerad utredningsmall som inkluderar barns situation i alla utredningar ökat, och två tredjedelar (67 procent) av kommunerna uppfyller nu indikatorn (tabell 2). Runt personer med komplexa livssituationer är även samordning mellan verksamhetsområden viktigt. I år uppger 60 procent av kommunerna att de har en aktuell rutin för intern samordning mellan verksamheten ekonomiskt bistånd och sociala barn- och ungdomsvården.

För familjer som under lång tid lever under knappa ekonomiska förhållanden finns även en risk för skuldproblem, exempelvis hyresskulder. En osäker boendesituation kan ha en negativ inverkan för barns fysiska och psykiska hälsa samt skolgång då trygghet och kontinuitet är grundläggande för barns utveckling. Avhysningar kan även innebära att barn i redan utsatta familjer utsätts för stora påfrestningar [5]. Ungefär en av fem kommuner uppger att de har en aktuell rutin för att förhindra avhysning av barnfamiljer med hyresskuld som omfattar både att söka upp familjer med hyresskuld, och att följa upp om skulden har reglerats.

Tabell 2. Indikatorer som belyser barns situation inom ekonomiskt bistånd

Andel kommuner, socialförvaltningar i Göteborg och stadsdelar i Stockholm 2019–2021, procent, riket.

Indikator	2019	2020	2021
Strukturerad utredningsmall som inkluderar barns situation används i alla utredningar	61	64	67
Aktuell rutin för att förhindra avhysning av barnfamiljer med hyresskuld genom att:			
- söka upp alla familjer med hyresskuld	24	20	19
- följa upp om skulden reglerats			
Aktuell rutin för intern samordning mellan ekonomiskt bistånd och den sociala barn- och ungdomsvården	61	61	60

Källa: Enkät Öppna Jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2019, 2020, 2021. Socialstyrelsen.

Betydligt fler kommuner uppger att de har en rutin för att förhindra avhysning av barnfamiljer med hyresskuld men uppnår inte indikatorn helt, exempelvis för att

rutinen inte har följts upp eller för att rutinen inte innehåller både att söka upp familjer med hyresskuld och att följa upp att skulden har reglerats.

Fler kommuner använder resultat från systematisk uppföljning för utveckling

Ekonomiskt bistånd är den verksamhet inom socialtjänsten där högst andel kommuner arbetar med systematisk uppföljning. Systematisk uppföljning handlar dels om att dokumentera arbetet med enskilda individer för att följa upp hur det går för dem, dels om att sammanställa resultat på gruppnivå för att analysera, utveckla och säkra kvaliteten i verksamheten [6]. Genom systematisk uppföljning skapas beprövad erfarenhet baserad på det egna arbetet och dess resultat. Det kan sedan vara en utgångspunkt för val och värdering av insatser och metoder både i enskilda fall och på verksamhetsnivå [7]. Andelen kommuner som använder resultat från systematisk uppföljning har ökat och i årets enkät uppger mer än var fjärde kommun att resultat från systematisk uppföljning har använts för att utveckla verksamheten (tabell 3), jämfört med knappt var femte kommun 2020.

Andelen kommuner som genomfört systematisk uppföljning uppdelat på kön är fortsatt låg, men har ökat med 3 procentenheter sedan 2020. Även andelen kommuner som har använt resultat från systematisk uppföljning uppdelat på kön till verksamhetsutveckling har ökat jämfört med 2020. Att genomföra systematisk uppföljning uppdelat på kön möjliggör exempelvis analyser av om det finns omotiverade skillnader mellan kvinnor och män.

För att stödja systematisk uppföljning inom ekonomiskt bistånd har Socialstyrelsen utvecklat ett verktyg, Systematisk uppföljning ekonomiskt bistånd (SUE) som kan vara till stöd, exempelvis för att undersöka vilka insatser som ges till vilken grupp biståndsmottagare. Från och med 2021 är SUE tillgängligt för samtliga kommuner via Socialstyrelsens utbildningsportal [6].

Tabell 3. Indikatorer om systematisk uppföljning inom ekonomiskt bistånd

Andel kommuner, socialförvaltningar i Göteborg och stadsdelar i Stockholm 2019–2021, procent, riket.

Indikator	2019	2020	2021
Använt resultat från systematisk uppföljning för verksamhetsutveckling	15	19	26
Genomfört systematisk uppföljning uppdelat på kön	17	16	19
Använt resultat från systematisk uppföljning uppdelat på kön till verksamhetsutveckling	9	13	17

Källa: Enkät Öppna Jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2019, 2020, 2021. Socialstyrelsen.

En högre andel stora kommuner, sett till invånarantal, har använt resultat från systematisk uppföljning för att utveckla verksamheten jämfört med mindre kommuner (tabell 4). I samtliga kommungrupper ses dock en ökning jämfört med 2020. Störst är ökningen bland kommuner med 15 000 – 29 999 invånare där andelen kommuner som uppger att resultat för systematisk uppföljning har använts för att utveckla verksamheten har ökat med 15 procentenheter, från 16 procent

2020 till 31 procent 2021. Även gällande att ha genomfört systematisk uppföljning uppdelat på kön samt använt resultat från systematisk uppföljning uppdelat på kön till verksamhetsutveckling ses en stor ökning i denna kommungrupp.

Tabell 4. Indikatorer om systematisk uppföljning utifrån kommunstorlek

Andel kommuner, socialförvaltningar i Göteborg och stadsdelar i Stockholm, uppdelade på kommunstorlek samt riket, 2021, procent.

Kommunstorlek	Använt resultat från systematisk uppföljning för verksamhetsutveckling	Genomfört systematisk uppföljning uppdelat på kön	Använt resultat från systematisk uppföljning uppdelat på kön till verksamhetsutveckling
0 – 14 999	18	11	10
15 000 – 29 999	31	24	21
30 000 – 69 999	31	19	17
70 000 – 199 999	32	32	29
200 000 eller fler	39	33	33
Riket	26	19	17

Källa: Enkät Öppna Jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2021. Socialstyrelsen.

En kunskapsbaserad socialtjänst utgår även från brukarnas kunskap och erfarenhet. Genom att följa upp klientens upplevelse av insatser kan verksamheten få bättre underlag för att skapa god kvalitet och det kan också bidra till att enskilda blir mer delaktiga och får inflytande över det stöd som ges [8].

Andelen kommuner som har genomfört en undersökning om enskildas uppfattning och använt resultaten för att utveckla verksamheten uppgår till 27 procent 2021, en minskning från 34 procent 2020. En möjlig förklaring till minskningen kan vara att det har varit svårt att genomföra brukarundersökningar under året då färre fysiska möten har genomförts på grund av covid-19.

Referenser

1. Under rådande omständigheter: Konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, 2021.
2. Hur har folkhälsan påverkats av covid-19 pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020. Folkhälsomyndigheten, 2021.
3. Skuldproblem. Tillgänglig på: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/ekonomiskt-bistand/skuldproblem/>
4. Individ- och familjeomsorg: Lägesrapport 2021. Socialstyrelsen, 2021.
5. Stöd för socialtjänsten i arbete med att förebygga avhysningar. Socialstyrelsen, 2017.
6. Socialstyrelsen lanserar verktyg för systematisk uppföljning. Tillgänglig på: https://kunskapsguiden.se/aktuellt/socialstyrelsen-lanserar-verktyg-for-systematisk-uppfoljning/?utm_campaign=nyhetsbrev210223&utm_medium=email&utm_source=apsis

7. Om systematisk uppföljning. Tillgänglig på: <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/arbetsmetoder-och-perspektiv/systematisk-uppfoljning/om-systematisk-uppfoljning/>
8. Systematisk uppföljning: Beskrivning och exempel. Socialstyrelsen, 2014.

Öppna jämförelser

Målet med öppna jämförelser inom socialtjänsten och den kommunala hälso- och sjukvården är att bidra till verksamhetsförbättring som kommer de enskilda till gagn. Indikatorerna möjliggör en jämförelse av kvaliteten inom socialtjänsten och utgör därmed ett verktyg för kommuner att följa upp, analysera och utveckla sina verksamheter. Resultaten riktar sig främst till chefer och verksamhetsutvecklare i kommunerna.

Datakälla: Enkät Öppna jämförelser socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård 2021, Socialstyrelsen.

Svarsfrekvens: 94 procent av kommunerna besvarade enkätens generella del och 95 procent delenkäten ekonomiskt bistånd.

Mer information

Du hittar alla årets resultat i Excel-filen, redovisade för socialförvaltningar i Göteborg och stadsdelar i Stockholm, samt på kommun-, läns- och riksnivå på Socialstyrelsens webbplats, se fliken Ekonomiskt bistånd:

<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/socialtjanst/ekonomiskt-bistand/>

Indikatorer och mått beskrivs i Excel-filen. Insamlingsmetoden finner du i dokumentet Metodbeskrivning 2021.

Kontakt:

Anna Maria Karlsson

Telefon: 075-247 30 00

E-post: anna-maria.karlsson@socialstyrelsen.se